

Поневчинська Н. В.,

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

КОМПОЗИЦІЙНА СТРУКТУРА АНГЛОМОВНОЇ ЕПІГРАМИ XIV-XIX СТОРІЧЧЯ

Автор статті досліджує особливості композиційної структури англomовної епіграми на формальному, змістовому, формально-змістовому та образному рівнях як засобу реалізації епіграматичного кліше.

Ключові слова: епіграма, епіграматичне кліше, композиційна структура.

Автор статьи исследует особенности композиционной структуры англоязычной эпиграммы на формальном, содержательном, формально-содержательном и образном уровнях как способа реализации эпиграмматического клише.

Ключевые слова: эпиграмма, композиционная структура, эпиграмматическое клише.

The article deals with the peculiarities of compositional structure of the English epigrams on formal, contextual formal-contextual and figurative levels as a means of realization of the epigrammatical cliché.

Key words: epigram, compositional structure, epigrammatical cliché.

У сучасній лінгвістиці зростає інтерес до проведення досліджень феномену гумору на матеріалі текстів малих літературних жанрів: анекдот (А. Р. Габідулліна, А. Г. Чігібаєв), байка (Ю. Л. Главацька, Л. С. Піхтовнікова), епіграма (Ю. Г. Перлина, О. В. Несмеянов, О. І. Осавюк, О. О. Рібакова), шванк (Я. В. Мукатаєва). Ці студії спрямовані на розгляд лінгвостилістичного, лінгвокогнітивного і прагматичного аспектів тексту, визначенню лінгвістичного статусу тексту як системи взаємозумовлених і взаємопов'язаних когнітивно-прагматичних характеристик, розробку типології текстів. Актуальність даної статі обумовлена необхідністю подальшого дослідження онтологічних властивостей жанру епіграми як “художнього ліричного тексту, який існує на основі особового типу оціночного висловлювання” [3, с. 3], а саме: характеру реалізації взаємозв'язку між змістом художнього тексту та засобами його передачі.

Метою статі є дослідження особливості композиційної структури тексту епіграми в рамках структурно-семантичного підходу.

Об'єкт дослідження – текст англomовної епіграми XVI-XIX сторіч.

Предмет дослідження – композиційна структура тексту епіграми на формальному, змістовому, формально-змістовому та образному рівнях.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка з 200 епіграм англomовних різних тематичних груп, які були створені в XVI-XIX сторіччя.

Визначенню сутності композиції приділяли увагу М. Бахтін, В. Віноградов, Л. Виготський, І. Гальперін, В. Жирмудський, Ю. Лотман, Л. Піхтовнікова, Е. Різель, Б. Успенський. Наявність значної кількості концепцій підтверджує складність композиції як лінгвістичного явища та необхідність застосування комплексної методики для її дослідження.

У цій статі ми будемо застосовувати визначення композиції, запропоноване Е. Різелею [9] та розширене Л. С. Піхтовніковою [6]. Отже, композиція – це “схема організації і структурної впорядкованості цілого тексту, яка віддзеркалює будову, співвідношення і взаємне розташування його частин, членування на смислові елементи, ступінь і характер вираження цих елементів, порядок їх послідовності і взаємозв'язок між ними” [6, с. 168]. Взаємоузгодження композиційних рівнів віддзеркалює особливості ідіостилію автора, відображає жанрову приналежність тексту і створює, в нашому випадку, епіграматичне кліше (термін Ю. Г. Перлини [5, с. 48]). Композиція художнього тексту утворюються взаємодією формального, змістового, формально-змістового та образного рівнів [6].

На формальному рівні типова композиційна структура епіграми представлена невеликим за обсягом (2-12 рядків) римованим текстом. У проаналізованій нами вибірці з 200 епіграм кількісний відсоток 4-рядкової епіграми склав 54 %, 2-рядкової – 17 %, 6-рядкової – 13,5 %, 8-рядкової – 11,5 %, 10-рядкової – 2 %, 5-рядкової – 1,5 %, 12-рядкової – 0,5 %. Тексти епіграми з парним типом римування склали 70 %, перехресним – 30 %. Переважна кількість епіграм написана ямбом – 80 %, хореем – 20 %.

На змістовому рівні структура епіграми складається з таких компонентів: заголовок, експозиція, клаузула, “темо-рема-тична інтеграція яких характеризується інтенсивністю напруження, яке створюється для і в процесі реалізації пуанту” [5, с. 85].

Увага до заголовку як першого знаку тексту обумовлена тим, що він містить імпліцитно максимально стисло змістовно-концептуальну інформацію [1, с. 134]. В проаналізованому матеріалі наявні три типи заголовків: іменуєчі, характеризуючі, інтригуючі (за класифікацією О. М. Траченко [7]). Проведене дослідження типів заголовків виявило, що найуживанішими є іменуєчі заголовки, які позначають текст формально [7, с. 80]. Цей тип заголовку називає або ім'я конкретної історичної фігури, проти якої спрямована епіграма: *On James Moore-Smythe (Олександр Пон)*, *On Sir James Mackintosh (Чарльз Лемб)*, *On Charles II (Ендрю Марвел)*, або вказують на узагальнений образ: *On a Parasite (анон.)*, *On Lawyers and their Clients (анон.)*, *On an undertaker (анон.)*, або історичну подію, яка стала приводом для висловлення свого обурення, наприклад, *On Lord Castereagh's Suicide (Лорд Байрон)*, *On a regiment being sent to Oxford, and a present of books to Cambridge, by George I (Джозе Трапп)*, *On a very trifling fellow being knighted (Річард Грейвс)*. Значна кількість характеризуючі заголовків, які “передають важливу для розуміння тексту інформацію, що супроводжується вираженням авторської модальності” [7, с. 80], може бути пояснена прагматичною спрямованістю жанру епіграми, яка створювалась автором з метою вираження свого ставлення до

певної історичної події чи особи, наприклад: *On seeing a great Commander effeminately dressed at a ball* (анон.), *On a member of parliament who gained his seat by losing his character* (анон.), *To a bad author* (Пайн). Інтригуючі заголовки, які застосовані авторами епіграми представлені трьома типами: 1) заголовок, в якому на позначення референта вжито прецедентне ім'я міфологічного походження: *On a certain Lesbia* (Уільям Конґрив), *On a certain Chloe* (Аарон Хілл), *Cerberus* (Генрі Джеймс Байрон); 2) частково/повністю іншомовний заголовок: *On meum and tuum* (анон.), *Scire tuum nihil est* (Лорд Гібс), *Non Sunt* (анонімна); 3) формульний заголовок, який не має безпосереднього зв'язку зі змістом тексту: *In season* (Джеймс Сміс), *A reflection* (Томас Худ), *Suggestion* (Чарльз Шерлі Брукс).

Власне текст епіграми складають експозиція та клаузула, межа між якими на структурному рівні співпадає в багатьох випадках з строфічною членованістю. На змістовому рівні межею слугує зміна ракурсу представлення об'єкту (нейтральний – сатиричний, нейтральний – іронічний). Варіації співвіднесення експозиції з клаузулою корелюють з певними типами композиції. Спираючись на аналіз корпусу текстів епіграм, ми дійшли висновку, що домінуючими є чотири типи композиції. Розглянемо ці типи композиції.

1. Найбільш уживаним типом є розімкнута композиція, яка будується на зіставленні явищ за подібністю, але реальний результат цього зіставлення виявляється суттєво відмінним від очікуваного [4, с. 44]. Наприклад, в епіграмі "On Doris" (анон.): *Of Graces four, of Muses ten, // Of Venus's now two are seen; // Doris shines forth to dazzled men, // A Grace, a Muse, and Beauty's queen; – // But let me whisper something more: – // The Furies now are likewise Four* [8, с. 317]. Об'єктом епіграми виступає Doris, начебто чесноти якої дозволили автору в експозиції дорівняти її до Муз та Грацій (експліцитно виражена позитивна оцінка). В клаузулі оцінка Doris змінюється на негативну, вона в зображенні автора рівна античним фуриям – богиням кари та помсти.

2. Наступним типом композиції є композиція-паралелізм, в основу якої покладено особлива форма порівняння двох предметів або явищ, які "існують, здавалось би, автономно – і раптом виявляють свою схожість" [4, с. 35]. Наприклад, в "To a stout elderly lady" (анон.): *You ask me, your servant, to give you in rhyme // Some apt definition of space and of time. // If your ladyship look'd at your form and your face, // You'd gain excellent notions of time and of space* [8, с. 204].

3. Композиція-антитеза побудована на різко вираженому протиставленні явищ. Наприклад, в "On division of Labour" (анон.): *A parson, of too free a life, // Was yet renown'd for noble preaching, // And many grieved to see such strife // Between his living and his teaching. // His flock at least rebellious grew: // "My friends", he said, "the simple fact is, // Nor you nor I can both things do: – // But I can preach – and you can practice"* [8, с. 103] протиставляється духовні настанови, які пастир проповідує віруючим, та його власне позбавлене моральності життя.

4. Лінійна композиція являє собою тип послідовного розгортання структури, в якій частини йдуть одна за одною, залишаючись при цьому відносно незалежними та рівноправними. Наприклад: "On women and their whims" (анон.): *When Eve brought woe to all mankind, // Old Adam call'd her wo-man; // But when she woo'd with love and kind, // He then pronounced her woo-man. // But now with folly and with pride, // Their husbands' pockets trimming, // The ladies are so full of whim, // That people call them whim-men* [8, с. 197]. Композиція цієї епіграми будується на послідовній зміні найменування жінки в залежності від поведінкової характеристики, яка вважається домінуючою в конкретний період.

На формально-змістовому рівні композиція епіграми представлена авторською манерою зображення, яка в досліджуваному матеріалі представлена трьома композиційно-мовленнєвими формами: повідомлення, опис, роздум. Ці форми можуть зустрічатися у чистому вигляді, як наприклад в епіграмі "On a recent robbery" (Генрі Таунзхенд): *They came and stole my garments, // My stockings, all my store, // But they could not steal my sermons, // For they were stolen before* [7, с. 104], яку можна розглядати як повідомлення про факт пограбування. Але найбільш частотними є випадки поєднання декількох композиційно-мовленнєвих форм, наприклад, у епіграмі "On women's will" (Генрі Паррот): *Kind Katherine to her husband kiss'd these words, // "Mine own sweet Will, how dearly do I love thee!" // "It true," quoth Will, "the world no such affords. " // For ne'er heard I of woman, good or ill, // But always loved best her own sweet will* [8, с. 204] в експозиції наведено опис стосунків між подружжям та повідомлення про їх почуття; клаузула вистить філософське узагальнення-роздум про свавілля жінок в їх ставленні до чоловіків.

Іншим проявом авторської манери оповідання є вибір певної композиційно-стилістичної структури. В досліджуваному корпусі наявні епіграми з епічною, епічно-діалогічною та діалого-епічною композиційно-стилістичною структурою (за термінологією Я. В. Мукатаєвої [2, с. 174]). Епічна структура найбільш уживана, для неї характерним є зображення певної ситуації від автора. Наприклад, в епіграмі "On another": *Joe hates a hypocrite: which shows // Self-love is not a fault of Joe's* [8, с. 163]. В експозиції автор повідомляє нам про нелюбов певного Джо до лицемірства, а в клаузулі автор дає цьому парадоксальне пояснення.

Епічно-діалогічна структура поєднує наявність авторської мови з елементами діалогічного мовлення персонажів. Наприклад, в епіграмі "On lawyers and their clients": *Two lawyers, when a knotty case was o'er, // Shook hands and were as good friends as before. // "Say," cried the losing client, "how come you // To be such friends who were such foes just now?" // "Thou fool," one answer, "lawyers, tho' so keen, // Like shears, ne'er cut themselves, but what's between. "* [8, с. 130] експозиція, яка несе інформацію про ситуацію, передана за допомогою авторської мови та репліки програшового справу клієнта. Клаузула представлена відповіддю-реплікою адвоката.

Діалого-епічна композиційно-стилістична композиція є найменш уживаною в проаналізованій виборці. Характеристикою цього типу є превалювання діалогічного мовлення над авторським. Наприклад, епіграма "On a light-witted person" (Джон Хейвуд) *"Nothing is lighter than a feather, Kit." // "Yes, Clim." "What light thing is that?" "The light wit. "* [8, с. 164] повністю побудована в формі діалогу між автором-епіграматистом та об'єктом, чий розумові здібності ставляться під сумнів.

На образному рівні композиція епіграми постає через створення художнього образу, який формується атрибутивними і предикативними концептуальними інформаційними одиницями [3, с. 10]. Атрибутивні концептуаль-

ні інформаційні одиниці, які, як правило, семантично реалізовані в експозиції епіграми, об'єктивують елемент дійсності в тексті і виконують функцію дескрипції об'єкту. Предикативні концептуальні інформаційні одиниці виконують каузально-оціночну функцію і є реалізованими в клаузулі епіграми. Наприклад, в епіграмі "On a religious but censorious lady" (анон.): *The Law and the Gospel you always have by you, // But for truth and good-nature they seldom come nigh you: // In short, my good creature, the matter of fact is, // You daily are learning what never you practice* [8, с. 181]. Експозиція епіграми містить опис молодої жінки, яка займається вивченням законодавства та теології – атрибутивно-концептуальну інформацію. Клаузула містить предикативно-концептуальну інформацію, яка є суб'єктивною оцінкою автора, вираженням його ставлення до святоші. Поєднанням атрибутивно-концептуальної та предикативно-концептуальної інформації створюється узагальнений образ ханжі.

Отже, композиційна структура епіграми складається з формального, змістового, формально-змістового та образного рівнів, взаємодія яких утворює епіграматичне кліше – особливий тип сатиричної двохчастинної римованої мініатюри, в якій реалізована прагматична настанова автора експліцитно або імпліцитно передати своє суб'єктивне ставлення до певного об'єкту.

Література:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Гальперин И. Р. [Текст] – М. : КомКнига, 2003. – 144 с.
2. Мукатаєва Я. В. Композиційно-мовленнєві форми німецького прозового шванку / Я. В. Мукатаєва // Новітня філологія. – Миколаїв, 2007. – № 8 (28). – С. 170-177.
3. Несмеянов А. В. Текст эпиграммы в немецкой этнокультуре. : автореф. дис. ... канд. филол. наук 10. 02. 04 / А. В. Несмеянов. [Текст] – Санкт-Петербург, 2007. – 21 с.
4. Никишов Ю. М. Лирика : поэтика и типология композиции. уч. пос. / Ю. М. Никишов. [Текст] – Калинин : Калининский государственный университет, 1990. – 87 с.
5. Перлина Ю. Г. Композиционно-стилистическая структура эпиграммы как типа текста (на материале немецких эпиграмм 17-20 вв.). : дис. ... канд. филол. наук 10. 02. 04 / Ю. Г. Перлина. [Текст] – Днепропетровск, 1995. – 251 с.
6. Пихтовникова Л. С. Композиционно-стилистические особенности стихотворной басни (на материале немецких стихотворных басен XVIII века). дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 04. / Пихтовникова Л. С. [Текст] – Х., 1992. – 338 с.
7. Траченко О. М. Заголовок як різнорівнева лінгвістична одиниця. / О. М. Траченко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. [Текст] – Луцьк, 2007. – № 4. С. 78-82.
8. English Epigrams. / Selected and arranged with introduction, notes, and notices of the epigrammatists by W. Davenport Adams [Текст]. – London : George Routledge and Sons. – 1878 – 422 p.
9. Riesel E. Komposition als Zusammenwirken des inneren und äusseren Textaufbaus – eine linguostilistische Erscheinung / Riesel E. // Wissenschaftliche Studien. – Leipzig, 1970. – S. 189-194.